

‘Taalachterstand bij peuters met Nederlands als eerste of als tweede taal’

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Masterprogramma Orthopedagogiek

M.M.F.A. Donders 3362485

Begeleider: Willemijn Schot

Tweede beoordelaar: Lex Wijnroks

28-06-2013

Definitieve versie

Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen mijn master Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht, werkveld LeerlingenRisico. De data die gebruikt is voor dit onderzoek zijn verzameld binnen mijn stage instelling PeuterPlus!, een samenwerking van de Universiteit Utrecht en gemeente Utrecht.

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek en het schrijven van het artikel heb ik steun ervaren van mijn begeleider Willemijn Schot. Ik wil haar hartelijk bedanken voor haar flexibiliteit en inzet tijdens dit proces. Ook wil ik graag Lex Wijnroks bedanken voor zijn ondersteuning bij de statistische analyses en Kim Idenburg voor haar ondersteuning vanuit PeuterPlus!.

Madelon Donders

28 juni 2013

SAMENVATTING

Doel: Het doel van dit onderzoek was het nagaan op welke componenten van taal peuters met een sterk verhoogd risico op leer- en gedragsproblemen die waren aangemeld voor hulpverlening, verschillen van typisch ontwikkelende controlepeuters. Daarnaast werd onderzocht of er ook verschillen waren op deze taalcomponenten tussen peuters met een verhoogd risico waarvan Nederlands de moedertaal is (L1) en peuters met een verhoogd risico waarvan Nederlands de tweede taal is (L2). De volgende componenten van taal zijn opgenomen in het onderzoek: fonologisch bewustzijn, woordenschat en verbaalwerkgeheugen en taalverwerking (in de vorm van non-woord repetitie). **Methode:** 78 peuters met een verhoogd risico en 91 controlepeuters met een leeftijd tussen de 28 en 48 maanden oud hebben deelgenomen aan dit onderzoek. Voor 18 peuters met een verhoogd risico was Nederlands de eerste taal (L1 n = 18). Daarnaast hadden 19 peuters met een verhoogd risico een andere moedertaal en 41 peuters met een verhoogd risico werden meertalig opgevoed (L2 n = 60). Er zijn een drietal taaltaken afgenomen bij de peuters om de vaardigheden in de taal te meten. **Resultaten:** Peuters met een verhoogd risico scoorden significant lager op non-woord repetitie en fonologisch bewustzijn dan de controlepeuters. De L1 en L2 peuters met een verhoogd risico verschilden significant van elkaar op fonologisch bewustzijn en woordenschat, in het voordeel van de L1 peuters. **Conclusie:** Er zijn verschillen in componenten van taal tussen peuters met een verhoogd risico en controlepeuters en tussen peuters met een verhoogd risico waarvan Nederlands de eerste taal is en peuters met een verhoogd risico waarvan Nederlands de tweede taal is. Met deze verschillen dient rekening gehouden te worden bij het aanbieden van ondersteuning aan de peuter.

ABSTRACT

Aim: The aim of this study was to examine in which components of language toddlers in clinical care differed from a control group of typically developing toddlers. In addition, this study also examined whether there are differences between toddlers whose mother tongue was Dutch (L1) and toddlers whose Dutch was the second language (L2). The following language components were included: phonological awareness, vocabulary and verbal working memory and language processing (as assessed in a non-word repetition task). **Method:** 78 toddlers in clinical care and 91 control group toddlers, with an age between 28 and 48 months, participated in this study. 18 toddlers had Dutch as their mother tongue (L1 n = 18) and 19 toddlers had another mother tongue and 41 toddlers were multilingual raised (L2 n = 60).

There were three tasks executed to measure the language skills. **Results:** Toddlers in clinical care scored significantly lower on non-word repetition and phonological awareness than the control group toddlers. The L1 and L2 toddlers in clinical care toddlers differed significantly from each other on phonological awareness and vocabulary, in favor of the L1 care toddlers. **Conclusion:** There are differences between toddlers in clinical care and the typically developing toddlers, and between toddlers in clinical care whose first language is Dutch and those whose Dutch is the second language. These differences should be taken into account when developing and implementing intervention programs for this language delay.

Inleiding

De taalontwikkeling bij jonge kinderen is een complex proces, waarbij verschillende factoren invloed kunnen hebben op het succes hiervan. Uit onderzoek van Hammer en Miccio (2006) is gebleken dat de complexiteit van het proces wordt vergroot wanneer de thuistaal van het kind afwijkt van de taal op school en wanneer kinderen uit een gezin komen met een lage sociaal economische status (SES). In de huidige Nederlandse multiculturele samenleving is deze complexiteit zichtbaar. De grootste groepen etnische minderheden in Nederland zijn de Turken, Surinaamse, Marokkanen en Antilliaanse. Zij zijn met respectievelijk 358.000, 328.000, 315.000 en 130.000 mensen binnen een totale Nederlandse populatie van 16.5 miljoen mensen (Garssen & Zorlu, 2005). Deze etnische minderheden spreken thuis vaak hun moedertaal met hun kinderen (Eldering, 2006). Hierdoor is de Nederlandse taal voor deze kinderen de tweede taal (L2). De uitkomsten van de Nederlandse taalontwikkeling bij L2 kinderen wordt beïnvloed door een aantal factoren. De leeftijd van het kind bij aanvang van blootstelling aan de tweede taal is van belang, evenals de hoeveelheid en intensiteit hiervan. Uit onderzoek van Paradis (2010) is gebleken dat de uitkomsten ook worden beïnvloed door welke taal dominant is in de sociale omgeving van het kind.

Om een taal voldoende te ontwikkelen zijn er een aantal taalvaardigheden nodig. Onder deze vaardigheden worden de componenten semantiek, spraak, fonologie, syntaxis en pragmatiek onderscheiden (van Daal, Verhoeven & van Balkom, 2007). De ontwikkeling van taal begint bij kinderen al op vroege leeftijd, ruim voor aanvang van de basisschool, en hierbij moeten ze de verschillende componenten van taal snel eigen maken (Wicks-Nelson & Israel, 2009). Voor L2 kinderen geldt dat zij thuis relatief weinig Nederlandse taal aangeboden krijgen. Hierdoor hebben deze kinderen geen duidelijk voorbeeld van de verschillende componenten van taal en kunnen zij hier zelf weinig mee oefenen. Dit kan resulteren in achterstanden in de Nederlandse taalontwikkeling (Van der Slik, Driessen & De Bot, 2006).

Niet alleen L2 kinderen vormen een risicogroep voor het ontwikkelen van taalachterstanden, ook kinderen met Nederlands als eerste taal (L1) uit gezinnen met een lage SES, hebben een risico op een taalachterstand (Arnold & Doctoroff, 2003).

Uit literatuurstudie die is uitgevoerd voor dit onderzoek, is gebleken dat taalachterstanden bij L1 en L2 peuters nog relatief onderbelicht is in onderzoek. Orgassa (2009) heeft hiervoor de mogelijke verklaring gegeven dat het moeilijk is om op jonge leeftijd een taalachterstand vast te stellen. Zo zijn niet alle meetinstrumenten geschikt voor jonge kinderen. Daarnaast kunnen de scores onbetrouwbaar zijn omdat kinderen laatbloeiers kunnen zijn en er nog geen sprake hoeft te zijn van Ernstige Spraak-taal Moeilijkheden (ESM). Ook was het volgens Orgassa (2009) lastig om vast te stellen of de achterstanden te maken hebben met het aanleren van de tweede taal of andere factoren. Tevens benoemden Wren en Hambly (2012) dat er veel variatie is tussen de L2 kinderen, waardoor het maken van een homogene onderzoeksgroep beperkt is. De L2 kinderen kunnen verschillen in welke eerste taal zij hebben, en vanaf welke leeftijd en in welke mate ze zijn blootgesteld aan de tweede taal.

In het review artikel van Wren en Hambly (2012) zijn verschillende onderzoeken beschreven op het gebied van tweetaligheid. Hierin stonden dertien studies beschreven die een vergelijking maken tussen L1 en L2 kinderen in de leeftijd van vier tot zeven jaar, op het gebied van fonologisch bewustzijn. Met het fonologisch bewustzijn wordt het vermogen bedoeld om bewust na te denken over taal, het herkennen van taal en het manipuleren van taal. Dit bewustzijn is sterk afhankelijk van het vermogen om klanken waar te nemen en het intern analyseren van de klankstructuur van woorden op niveaus zoals lettergrepen en fonemen (Wren & Hambly, 2012). De steekproefomvang van de studies in het review artikel van Wren en Hambly (2012) varieerden van 10 tot 100, met een gemiddelde van 37 en een modus en mediaan van beide 30. De uitkomsten van de onderzoeken waren verschillend. Een aantal van de studies vond geen significant verschil tussen de groepen. Een drietal studies had wel een significant verschil gevonden in fonologisch bewustzijn in het voordeel voor de L2 kinderen in vergelijking met de L1 kinderen (Campbell & Sais, 1995; Bialystok et al, 2003; Marinova-Todd et al, 2010). Dit kan verklaard worden doordat L2 kinderen met meerdere fonologische systemen, voor de beide talen, te maken hebben. Hierdoor zouden kinderen meer oefening hebben met het analyseren van taal dan kinderen die eentalig zijn (Wren & Hambly, 2012; Paradis, 2001).

Hammer & Miccio (2006) betrokken in hun onderzoek kinderen in de peuterleeftijd. Zij vonden in hun onderzoek een significant verschil tussen L1 en L2 kinderen op fonologische taken, waarbij de L2 kinderen in het nadeel waren. De tweetalige kinderen van

ouders met een laag inkomen op een voorschool, scoorden slecht op fonologische taken. De verklaring hiervoor kan gezocht worden in het feit dat kinderen nog weinig waren blootgesteld aan de tweede taal voordat ze op de voorschool komen. De auteurs vermeldden hierbij dan ook dat de kinderen de achterstand op de basisschool direct weer inhaalden, wanneer er meer input gegeven werd aan de kinderen en er geoefend werd met bijvoorbeeld rijmen.

In het artikel van Stokes en Klee (2009) werd onderscheid gemaakt tussen typisch ontwikkelde kinderen en kinderen met een taalachterstand. Zij beschreven dat kinderen met een taalachterstand significant lager scoorden op een nonwoord-repetitie taak dan typisch ontwikkelde kinderen. Bij deze taak herhaalden kinderen een niet bestaand woord van één tot vier lettergrepen. Deze taak is zoveel mogelijk vrij van taalspecifieke kennis en bevraagt de spraakverwerking, als een soort indicator van taalverwerving. Bij het uitvoeren van deze taak werd ook het verbale werkgeheugen betrokken. In deze studie werd door Stokes en Klee (2009) onderscheid gemaakt tussen typisch ontwikkelde kinderen en kinderen met een taalachterstand. Er werd hierbij geen onderscheid gemaakt tussen kinderen met de dominante taal als moedertaal en anderstalige kinderen.

Naast de verschillen tussen de moedertaal van kinderen of verschillen tussen typisch ontwikkelde kinderen en kinderen met een verhoogd risico op leer- en gedragsproblemen, is het ook interessant om naar de rol van sekse in de taalontwikkeling te kijken. Erikson en collega' (2012) beschreven in hun overzichtsartikel van verschillende internationale onderzoeken, dat vaak wordt gevonden dat meisjes voorlopen in hun talige ontwikkeling op jongens. Wanneer de talige ontwikkeling gemeten wordt aan de hand van een oudervragenlijst blijkt dat voor het derde levensjaar deze verschillen met name in de woordenschat zichtbaar zijn (Erikson et al., 2012).

In de huidige multiculturele samenleving zijn er kinderen die Nederlands als eerste (L1) of als tweede taal (L2) hebben. In zowel de L1 als L2 groep kan er een achterstand in de taalontwikkeling voorkomen, maar dit is wellicht niet op de zelfde componenten van taal. Vanuit de literatuur blijkt er nog weinig onderzoek gedaan te zijn naar dit specifieke onderwerp. Wanneer er meer inzicht komt in welke specifieke componenten van taal problemen zijn, kan er ook meer gerichte ondersteuning aangeboden worden. Vroegtijdige en doelgerichte interventies kunnen de ontwikkeling van het kind bevorderen en de negatieve effecten op latere leeftijd voorkomen. Wanneer er problemen ontstaan in de ontwikkeling van de Nederlandse taal gedurende de peuterleeftijd is dat een voorspeller voor latere leesproblemen. Ook lopen kinderen dan een verhoogd risico voor het ontwikkelen van

leerproblemen (Hammer, Farkas & Maxzuga, 2010). Kinderen met een achterstand in de taalontwikkeling lopen ook een groter risico dan typisch ontwikkelde kinderen op het ontwikkelen van externaliserend probleemgedrag, zoals agressie, oppositioneel gedrag en hyperactiviteit (Menting, Van Lier & Koot, 2011; Van Daal, Verhoeven & Van Balkom 2007).

Om meer inzicht te krijgen in bovengenoemde problematiek zijn een tweetal onderzoeksvragen geformuleerd. ‘Op welke componenten van taal verschillen peuters die aangemeld zijn voor hulpverlening op het gebied van taal significant van typisch ontwikkelende peuters?’. Met typisch ontwikkelende peuters (verder ‘controlepeuters’ genoemd) worden peuters bedoeld die naar peuterspeelzalen gaan in de gemeente Utrecht en omgeving en nog nooit in aanraking zijn geweest met hulpverlening. Met ‘peuters met een verhoogd risico’ worden peuters aangeduid die naar voorscholen in de gemeente Utrecht en omgeving gaan en zijn aangemeld bij PeuterPlus! vanwege problemen in de taalvaardigheid. De tweede onderzoeksvraag is als volgt: ‘Zijn er significante verschillen tussen de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico op deze taalcomponenten?’.

Vanuit de literatuur kan de verwachting worden opgesteld dat de peuters met een verhoogd risico, aangemeld voor taalproblematiek, lager scoren op Non-woord repetitie dan controlepeuters (Stokes & Klee, 2009). Omdat de peuters met een verhoogd risico expliciet zijn aangemeld voor taalproblematiek, wordt er verwacht dat deze peuters, zowel de L1 groep als de L2 groep, significant lager scoren op alle gemeten onderdelen van taal, dan de controlegroep peuters.

Daarnaast is de verwachting dat de L2 peuters met een verhoogd risico lager scoren op fonologisch bewustzijn dan de L1 peuters met een verhoogd risico. Deze hypothese is gebaseerd op de resultaten uit het onderzoek van Hammer & Miccio (2006). Daaruit bleek dat het fonologisch bewustzijn van L2 peuters met een verhoogd risico slechter ontwikkeld is dan bij L1 peuters met een verhoogd risico, omdat zij nog weinig oefening hebben gehad met de Nederlandse taal, voordat zij naar de voorschool komen. Ook is de verwachting dat de L2 peuters met een verhoogd risico lager zullen scoren dan L1 peuters met een verhoogd risico wat betreft de Nederlandse woordenschat. De L2 kinderen krijgen vaak pas op de voorschool hun eerste woorden Nederlands te horen. Voor het vergroten van je woordenschat zijn echter voorlezen, praten, rijmpjes zingen en praten over materiaal van belang (Hallahan, Kauffman & Pullen, 2009). Kinderen waarvan Nederlands ook hun thuistaal is, zullen hier dan een voorsprong op hebben.

Bij de Non-woord repetitie wordt geen verschil verwacht tussen de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico. Deze taak maakt geen gebruik van taalspecifieke kennis, de nonsens woorden zijn voor beide groepen peuters onbekend. Daarom wordt verwacht dat de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico op een gelijk niveau functioneren op het gebied van spraakverwerking en verbaal werkgeheugen om zo niet bestaande woorden te kunnen herhalen.

Methode

Participanten

De participanten in dit onderzoek zijn 78 peuters met een verhoogd risico (50 jongens en 28 meisjes), met een leeftijd tussen de 30 en 47 maanden oud ($M=39.82$). Deze peuters gaan naar voorscholen in gemeente Utrecht en omgeving en zijn aangemeld bij PeuterPlus! vanwege problemen in de taalvaardigheid. De aanmelding is gedaan aan de hand van vastgestelde gedragscriteria. De toewijzing aan deze onderzoeksgroep is volledig select verlopen. Alle deelnemende peuters zitten in Utrecht op een voorschool, speelleergroep of peuterspeelzaal. Voor 18 peuters is Nederlands hun eerste taal (L1, $n = 18$). Daarnaast hebben 19 peuters een andere moedertaal en 41 peuters zijn meertalig opgevoed (L2, $n = 60$). De controlegroep bestaat uit 91 peuters (48 jongens en 43 meisjes), met een leeftijd tussen de 28 en 48 maanden oud ($M=39.65$). Deze peuters gaan naar peuterspeelzalen in gemeente Utrecht en omgeving en zijn nog nooit in aanraking geweest met hulpverlening. De taligheid van de controlepeuters is niet meegenomen in het onderzoek.

Meetinstrumenten

De onafhankelijke variabelen binnen dit onderzoek zijn de groep waar toe de peuter behoort, de peuters met een verhoogd risico en de controle peuters. Daarnaast is de moedertaal van de peuters een onafhankelijke variabele. Er wordt hierbij onderscheid gemaakt tussen Nederlands als moedertaal (L1) en overige talen als moedertaal en daarbij het Nederlands als tweede taal (L2).

De afhankelijke variabelen zijn de verschillende componenten van taalvaardigheid. Semantiek wordt geoperationaliseerd als passieve woordenschat. Deze wordt in dit onderzoek gemeten met de Nederlandse versie (Schlichting, 2005) van de Peabody Picture Vocabulary Test, third edition (PPVT-III-NL). Dit meetinstrument is betrouwbaar en valide bevonden (Dunn & Dunn, 1997). Binnen dit onderzoek wordt het component fonologie

geoperationaliseerd als het fonologisch bewustzijn. Hiermee wordt de vaardigheid om fonemen van elkaar te onderscheiden bedoeld. Om het fonologisch bewustzijn van de peuters te meten, wordt er gebruik gemaakt van de klankentaak. Naast bovengenoemde instrumenten wordt ook een nonwoord-repetitie taak afgenomen, bij deze taak herhalen de peuters een niet bestaand woord van één tot twee lettergrepen. Deze taak is zoveel mogelijk vrij van taalspecifieke kennis en bevraagt de spraakverwerking, als een soort indicator van taalverwerving. Bij het uitvoeren van deze taak is ook het verbale werkgeheugen betrokken. Binnen de Pre-COOL studie was de klankentaal en de nonwoord-repetitie taak betrouwbaar en valide bevonden voor twee jarige kinderen (Verhagen & Mulder, 2010). Ook beschreven Stokes en Klee (2009) dat de meeste nonwoord-repetitie taken, ondanks verschillen in constructie en onderbouwing, betrouwbaar zijn in het detecteren van taalproblemen.

Procedure

Na de aanmelding van de peuters bij PeuterPlus! start de diagnostische fase. De deelnemende peuters zijn individueel getest door een medewerker van PeuterPlus! in een aparte ruimte op de locaties van de voorscholen, speelleergroepen of peuterspeelzalen. De drie taaltaken zijn in ongeveer 30 minuten achter elkaar afgenomen. Bij de afname van de nonwoord-repetitie taak en klanken taak is er gebruik gemaakt van een laptop die door de medewerker van PeuterPlus! bediend werd. Bij de woordenschat taak is er gebruik gemaakt van een gekleurde map met plaatjes. Tijdens de testafnames werd er neutrale feedback gegeven zoals ‘wat doe je goed je best’.

Data analyse

Alvorens de gegevens in SPSS geanalyseerd werden, heeft er een hercodering van de scores op de woordenschat taak plaatsgevonden. Voor verschillende leeftijdsgroepen en versies van de PEABODY zijn er gemiddelden en standaarddeviaties berekend. Vervolgens zijn de ruwe scores op de woordenschat taak omgezet in standaardafwijkingen, waardoor alle peuters met elkaar te vergelijken waren. Bij de analyse in SPSS met twee-weg ANOVA's, werden de scores van de peuters met een verhoogd risico vergeleken met de controlegroep op de componenten passieve woordenschat, fonologisch bewustzijn en non-woordrepetitie. Hierbij werd er gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele geslacht. Vervolgens werden de gemiddelde scores van de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico met elkaar vergeleken op deze componenten. Ook hierbij werd de onafhankelijke variabele geslacht meegenomen in de analyses.

Resultaten

Verschil tussen controlepeuters en peuters met een verhoogd risico

Om na te gaan of de gemiddelde scores op de taalcomponenten van de controlepeuters en peuters met een verhoogd risico significant van elkaar verschillen, is er gebruik gemaakt van twee-weg ANOVA's met groep en geslacht als onafhankelijke factoren. De resultaten van de analyses zijn per taalcomponent weergegeven. De gemiddelde scores op de verschillende taaltaken zijn weergegeven in tabel 1, hierbij is onderscheid gemaakt in groep (peuters met een verhoogd risico en controlepeuters) en geslacht (jongen en meisje).

Tabel 1.

Gemiddelde scores van peuters met een verhoogd risico en controle peuters op de drie taaltaken uitgesplitst naar geslacht

<u>Non-woord repetitie</u>				
Geslacht	Groep	N	M	Std. D
Jongen	Risico	50	4.24	2.44
	Controle	48	7.71	2.51
Jongens totaal		98	5.94	3.02
Meisje	Risico	28	5.32	2.74
	Controle	43	8.05	2.23
Meisjes totaal		71	6.97	2.77
Totaal	Risico	78	4.63	2.58
	Controle	91	7.87	2.37
<u>Fonologisch bewustzijn</u>				
Geslacht	Groep	N	M	Std. D
Jongen	Risico	50	6.50	2.80
	Controle	48	10.58	1.33
Jongens totaal		98	8.50	3.01

Meisje	Risico	28	6.93	2.99
	Controle	43	9.98	1.58
Meisjes totaal		71	8.77	2.68
Totaal	Risico	78	6.65	2.68
	Controle	91	10.30	1.48

Woordenschat

Geslacht	Groep	N	St.A	Std. D
Jongen	Risico	50	-2.26	1.90
	Controle	48	.14	.86
Jongens totaal		98	1.07	1.91
Meisje	Risico	28	-2.15	1.48
	Controle	43	.06	1.11
Meisjes totaal		71	.87	1.62
Totaal	Risico	78	-2.22	1.76
	Controle	91	.14	1.00

Non-woord repetitie

Uit de resultaten van de twee-weg ANOVA blijkt het verschil tussen peuters met een verhoogd risico en controlepeuters bij de Non-woordrepetitie taak significant ($F(1,167) = 63.60; p < .001$). Hierbij scoren controlepeuters significant hoger dan de peuters met een verhoogd risico. Er is geen significant verschil tussen jongens en meisjes ($F(1,167) = 3.34; p = .07$). Ook is er geen sprake van een interactie effect tussen groep en geslacht ($F(1,167) = .92; p = .34$).

Fonologisch bewustzijn

Daarnaast blijkt het verschil tussen peuters met een verhoogd risico en controlepeuters bij Fonologisch bewustzijn significant: ($F(1,167) = 103.17; p < .001$). Hierbij scoren controlepeuters significant hoger dan de peuters met een verhoogd risico.

Er is geen significant verschillen tussen jongens en meisjes ($F(1,167) = .06; p = .80$). Ook is er geen sprake van een interactie effect tussen groep en geslacht ($F(1,167) = 2.17; p = .14$).

Woordenschat

Uit de resultaten blijkt dat er een significant verschil is tussen de peuters met een verhoogd risico en controlepeuters op woordenschat ($F(1,167) = 101.14; p < .001$). Er is geen significant verschil tussen jongens en meisjes ($F(1,167) = .05; p = .83$). Ook is er geen sprake van een interactie effect tussen groep en geslacht ($F(1,167) = .48; p = .49$).

Verschil tussen L1 en L2 peuters met een verhoogd risico

De groep peuters met een verhoogd risico is verdeeld in twee groepen, peuters met Nederlands als eerste taal (L1) en peuters met Nederlands als tweede taal (L2). Met twee-weg ANOVA's is nagegaan of deze groepen van elkaar verschillen op de drie taalcomponenten. Ook hierbij zijn de resultaten per taalcomponent weergegeven. In Tabel 2 zijn de gemiddelde scores op de drie taaltaken weergegeven.

Tabel 4.

Gemiddelde scores van L1 en L2 peuters met een verhoogd risico op de drie taaltaken uitgesplitst naar geslacht

<u>Non-woordrepetitie</u>				
Geslacht	Groep	N	M	Std. D
Jongen	L1	12	4	3.05
	L2	38	4.32	2.26
Jongens totaal		50	4.24	2.44
Meisje	L1	6	3.67	2.34
	L2	22	5.77	2.71
Meisjes totaal		28	5.32	2.74
Totaal	L1	18	3.89	2.76
	L2	60	4.85	2.58

Fonologisch bewustzijn

Geslacht	Groep	N	M	Std. D
Jongen	L1	12	8.33	3.28
	L2	38	5.92	2.40
Jongens totaal		50	6.50	2.80
Meisje	L1	6	9	2.76
	L2	22	6.36	2.85
Meisjes totaal		28	6.93	2.99
Totaal	L1	18	8.56	3.05
	L2	60	6.08	2.56

Woordenschat

Geslacht	Groep	N	St. A	Std. D
Jongen	L1	12	-.69	1.91
	L2	38	-2.71	1.67
Jongens totaal		50	-2.26	1.90
Meisje	L1	6	-1.85	1.46
	L2	22	-2.24	1.51
Meisjes totaal		28	-2.15	1.48
Totaal	L1	18	-1.1	1.81
	L2	60	-2.54	1.62

Non-woord repetitie

Bij het taalcomponent Non-woordrepetitie blijkt er geen significant verschil te zijn tussen beide groepen peuters met een verhoogd risico ($F(1,76) = 2.86; p = .10$). Ook is er geen

significant verschil tussen de jongens en meisjes op Non-woordrepetitie ($F(1,76) = .62; p = .44$). Er is ook geen sprake van een interactie effect ($F(1,76) = 1.56; p = .22$).

Fonologisch bewustzijn

L1 peuters met een verhoogd risico scoren significant hoger dan de L2 peuters met een verhoogd risico ($F(1, 76) = 10.85; p < .001$).

Er is geen significant verschil voor geslacht ($F(1,76) = .52; p = .47$). Ook blijkt er geen significant interactie effect te bestaan tussen groep en geslacht ($F(1,176) = .02; p = .88$).

Woordenschat

Bij het taalcomponent Woordenschat blijkt er een significant verschil te zijn tussen de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico, in het voordeel van de L1 peuters ($F(1, 76) = 6.4; p = .01$). Er is geen significant verschil voor geslacht ($F(1,76) = .52; p = .47$). Er blijkt ook geen significant interactie effect te bestaan tussen groep en geslacht ($F(1, 76) = 2.95; p = .09$).

Discussie en conclusie

In dit onderzoek naar taalachterstand bij peuters stonden twee onderzoeksvragen centraal. Er werd ten eerste onderzocht of er significante verschillen bestaan op Non-woord repetitie, Fonologisch bewustzijn en Woordenschat, tussen peuters met een verhoogd risico en controlepeuters. Daarnaast is onderzocht of de peuters met een verhoogd risico met Nederlands als eerste taal (L1) en peuters met een verhoogd risico met Nederlands als tweede taal (L2) significant van elkaar verschillen op Non-woord repetitie, Fonologisch bewustzijn en Woordenschat.

Uit de data-analyse bleek dat de peuters met een verhoogd risico significant lager scoren op Non-woord repetitie en Fonologisch bewustzijn dan de controlepeuters. Het significante verschil tussen de peuters met een verhoogd risico en controlepeuters bij het onderdeel Non-woord repetitie komt overeen met de verwachtingen aan de hand van literatuur (Stokes & Klee, 2009). De peuters met een verhoogd risico hebben meer moeite met het herhalen van niet bestaande woorden van één tot twee lettergrepen, waarbij ook een beroep wordt gedaan op de spraakverwerking en verbaalwerkgeheugen.

Het verschil tussen peuters met een verhoogd risico en controlepeuters op het onderdeel Woordenschat is ook significant gebleken. Peuters met een verhoogd risico op leer- en gedragsproblemen hebben een minder grote woordenschat dan typisch ontwikkelde peuters. Op alle drie de taalcomponenten scoorden de peuters met een verhoogd risico lager

dan de typisch ontwikkelende peuters. Dit kwam overeen met de verwachtingen, dat de peuters met een verhoogd risico op alle gebieden van taal moeilijkheid ervaren omdat zij vanwege uiteenlopende taalproblematiek zijn aangemeld bij hulpverlening.

Bij geen enkel gemeten taalcomponent bestond een significant verschil tussen jongens en meisjes, ondanks dat dit volgens Erikson en collega' (2012) wel te verwachten was.

De tweede onderzoeksvraag die centraal stond in dit onderzoek was: 'Zijn er significante verschillen tussen de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico op de taalcomponenten Non-woord repetitie, Fonologisch bewustzijn en Woordenschat?'. Bij het taalcomponent Fonologisch bewustzijn bleek een significant verschil te bestaan tussen de groepen. Hierbij scoorden de peuters met een verhoogd risico met Nederlands als moedertaal scoren beter dan de peuters met een andere moedertaal. Dit resultaat kwam overeen met de verwachtingen omtrent het fonologisch bewustzijn van kinderen in hun peuterleeftijd (Hammer & Miccio, 2006). Het resultaat correspondeerde echter niet met de conclusies van Campbell en Sais (1995), Bialystok en collega's (2003) en Marinova-Todd en collega's (2010). Zij vonden juist een significant verschil in het voordeel van de L2 kinderen. Een verklaring hiervoor is dat in deze drie onderzoeken oudere kinderen, basisschoolleeftijd, participeerden. Wanneer L2 kinderen naar school gaan, doen zij naast de kennis van hun moedertaal ook ervaring op met de dominante taal. Hierdoor hebben zij meer oefening in het analyseren van taal, dan kinderen die eentalig zijn opgevoed. Deze oefening kan resulteren in een sterker fonologisch bewustzijn (Wren & Hambly, 2012; Paradis, 2001). Ondanks dat de resultaten van deze onderzoeken verschilden van de resultaten van Hammer en Miccio (2006) en dit huidige onderzoek, was er wel een verbinding tussen de resultaten. Hammer en Miccio (2006) hadden de verklaring gegeven dat L2 peuters de achterstand op fonologisch bewustzijn op de basisschool direct weer inhalen. Wanneer zij op basisschoolleeftijd nogmaals getest worden is het mogelijk dat zij gelijk of hoger scoren dan de L1 kinderen. Een andere mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat in de huidige steekproef vooral kinderen zijn geïnccludeerd uit gezinnen met een lage SES, waarbij de taalstimulering in het gezin van een laag niveau kan zijn. Bij sommige L2 kinderen is het aanbod in de Nederlandse taal van een zeer lage kwaliteit omdat geen enkele ouder de Nederlandse taal beheerst.

Ook bleken de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico significant van elkaar te verschillen op het taalcomponent Woordenschat, in het voordeel van L1 peuters. Dit resultaat kwam overeen met de verwachting die voortkomt uit verschillende literatuur (Hallahan, Kauffman & Pullen, 2009; Van der Slik, Driessen & De Bot, 2006). De L1 peuters horen

zowel in de thuissituatie als op de voorschool of peuterspeelzaal de Nederlandse taal. De L2 peuters horen de Nederlandse taal vaak pas voor het eerst op de voorschool, omdat er thuis een andere taal wordt gesproken. Dit is een mogelijke verklaring dat de L2 peuters een significant lagere Nederlandse woordenschat hebben dan de L1 peuters. De verschillen tussen de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico bij Non-woord repetitie blijken niet significant. De beide groepen peuters functioneren op het gebied van spraakverwerking en verbaal werkgeheugen op het zelfde niveau, waardoor zij niet bestaande woorden kunnen herhalen. Dit resultaat komt overeen met de voorafgestelde verwachting dat de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico gelijkwaardig kunnen presteren op deze taak, omdat er geen taalspecifieke kennis wordt bevraagd. Bij geen enkel gemeten taalcomponent bestond een significant verschil tussen jongens en meisjes bij de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico op leer- en gedragsproblemen.

Een beperking van dit onderzoek was dat de peuters met een verhoogd risico en controlepeuters naar voorscholen, peuterspeelzalen of speelleergroepen gingen in een grote stad. De clustering van etnische minderheden in de grote steden maakt het moeilijk om de resultaten te generaliseren naar andere gebieden in Nederland (Van der Silk et al., 2006). Daarnaast was dit onderzoek niet-experimenteel en waren de participanten niet willekeurig ingedeeld in groepen. Ondanks dat er is geselecteerd op peuters met een verhoogd risico en met een aanmelding vanwege taalproblematiek, hadden de peuters ook mogelijke bijkomende problematiek. Hierdoor ontstond een heterogene groep, waarbij bijvoorbeeld gedrags- of aandachtsproblemen de scores tijdens de testafnames negatief beïnvloed kunnen hebben. Deze, en andere onbekende variabelen kunnen invloed hebben gehad op de resultaten. In toekomstig onderzoek naar het niveau van peuters op de verschillende taalcomponenten is het daarnaast verstandig om een uitgebreidere set van meetinstrumenten te gebruiken.

Ondanks de beperkingen van dit onderzoek zijn de conclusies waardevol voor de wetenschap en praktijk. Er kan aan de hand van deze resultaten meer onderzoek gedaan kunnen worden naar de aanpassing en ontwikkeling van interventies om de taalachterstand bij peuters te verhelpen. Zo kan er bijvoorbeeld een intensieve training ontwikkeld worden om de Nederlandse woordenschat van L2 peuters te vergroten. Voor L1 peuters zou er bijvoorbeeld eerder gefocust kunnen worden op de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn. Wanneer er op een adequate manier ondersteuning kan worden geboden, kunnen negatieve uitkomsten zoals leerproblemen en externaliserend probleemgedrag op latere leeftijd worden voorkomen

(Hammer, Farkas & Maxzuga, 2010; Menting, Van Lier & Koot, 2011; Van Daal, Verhoeven & Van Balkom 2007).

Er kan geconcludeerd worden dat de peuters met een verhoogd risico significant meer moeite ervaren met Woordenschat, Fonologie en Non-woord repetitie dan typisch ontwikkelde peuters. De Non-woord repetitie taak is een goede indicator van taalproblematiek. Binnen de groep peuters met een verhoogd risico zijn er verschillen in niveau tussen peuters met een verhoogd risico met Nederlands als eerste taal (L1) en Nederlands als tweede taal (L2). Peuters met een verhoogd risico met Nederlands als tweede taal hebben meer moeite met de Fonologie en Woordenschat dan de peuters waarvan Nederlands de moedertaal is. De scores op de Non-woord repetitie taak verschillen niet tussen de L1 en L2 peuters met een verhoogd risico. Wanneer ondersteuning wordt aangeboden aan de peuters met een verhoogd risico met taalproblematiek is het van belang om aan te sluiten bij de sterke en zwakke eigenschappen van de peuter. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen een leidraad zijn voor het bepalen van de interventievorm die geschikt is voor Nederlandstalige peuters en peuters waarvan Nederlands de tweede taal is.

Literatuurlijst

- Arnold, D. H., & Doctoroff, G. L. (2003). The early education of socioeconomically disadvantaged children. *Annual Review of Psychology, 54*, 517-545.
- Bialystok, E., Majumder, S., & Martin, M. M. (2003). Developing phonological awareness: Is there a bilingual advantage? *Applied Psycholinguistics, 24*, 27-44.
- Campbell, R., & Sais, E. (1995). Accelerated metalinguistic (phonological) awareness in bilingual children. *British Journal of Developmental Psychology, 13*, 61-68.
- Dunn, L. M., & Dunn, L. M. (1997). PEABODY Picture Vocabulary Test-III-NL.
- Eldering, L. (2006). *Cultuur en opvoeding*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Erikson, M., Marschik, P. B., Tulviste, T., Almgren, M., PérezPereira, M., Wehberg, S., et al. (2012). Differences between girls and boys in emerging language skills: evidence from 10 language communities. *British Journal of Developmental Psychology, 30*, 326-343.
- Garssen, J., & Zorlu, A. (2005). *Jaarrapport Integratie, SCP/WODC/CBS*: Den Haag, 14-27.
- Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. (2009). *Exceptional learners. An introduction to special education*. Boston: Pearson.
- Hammer, C. S., & Miccio, A. W. (2006). Early language and reading development of bilingual preschoolers from low-income families. *Topics in Language Disorders, 26*, 322-337.
- Hammer, C. S., Farkas, G., & Maczuga, S. (2010). The language and literacy development of head start children: A study using the family and child experiences survey database. *Language, Speech and Hearing Services in Schools, 41*, 70-83.
- Marinova-Todd, S. H., Zhao, J., & Bernardt, M. (2010). Phonological awareness skills in the two languages of Mandarin-English bilingual children. *Clinical Linguistics and Phonetics, 24*, 387-400.
- Menting, B., Van Lier, P. A. C., & Koot, H. M. (2011). Language skills, peer rejection, and the development of externalizing behavior from kindergarten to fourth grade. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 52* (1), 72-79.
- Orgassa, A. (2009). *Specific language impairment in a bilingual context. The acquisition of Dutch inflection by Turkish-Dutch learners*. (Proefschrift) Universiteit van Amsterdam, Nederland.
- Paradis, J. (2001). Do bilingual two-year-olds have separate phonological systems? *International Journal of Bilingualism, 5*, 19-38.

- Paradis, J. (2010). The interface between bilingual development and specific language impairment. *Applied Psycholinguistics*, 31, 3–28.
- Schlichting, L. (2005). *Peabody Picture Vocabulary Test-III-NL*. Amsterdam: Harcourt.
- Stokes, P. F., & Klee, T. (2009). The diagnostic accuracy of a new test of early nonword repetition for differentiating late talking and typically developing children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52, 872–882.
- Van Daal, J., Verhoeven, L., & van Balkom, H. (2007). Behaviour problems in children with language impairment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 1139-1147.
- Van der Silk, F. W. P., Driessen, G. W. J. M., & De Bot, K. L. J. (2006). Ethnic and socioeconomic class composition and language proficiency: a longitudinal multilevel examination in dutch elementary schools. *European Sociological Review*, 22, 293-308.
- Verhagen, J., & Mulder, H. (2010). Testinstructie voor de testleiders bij het cohortonderzoek Pre-COOL (2-jarigen meting). Universiteit Utrecht.
- Wicks-Nelson, R., & Israel, A. C. (2009). *Abnormal Child and Adolescent Psychology (seventh edition)*. New Jersey: Pearson International Edition.
- Wren, Y., & Hambly, H. (2012). A review of the impact of bilingualism on the development of phonemic awareness skills in children with typical speech development. *Child Language Teaching and Therapy*, 29, 11–25.